

BARCA-SALOM, FRANCESC X; BERNAT, PASQUAL; PONT I ESTRADERA, MARIA; PUIG-PLA, CARLES (COORD.) (2009). ***Fàbrica, taller i laboratori. La Junta de Comerç de Barcelona: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851)***. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. 369 p. ISBN: 84-95829-66-5

Formalment, *Fàbrica, taller i laboratori. La Junta de Comerç de Barcelona: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851)* se'ns presenta en una edició superba i exquisida, tant pel que fa al suport, al disseny, a la maquetació, a la paginació, a la impressió o a l'enquadernació. La iconografia, per exemple, fa del volum una peça bibliogràfica preciosa, a banda d'aproximar-nos als espais i cultures visuals de ciència de la Barcelona contemporània a través de reproduccions de pintures, gravats, dibuixos, plànols, documents i fotografies. La promotora i editora de l'obra, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, ha esmerçat generosos recursos en aquesta publicació per tal de tornar a mirar el passat com ho ha estat fent des de gairebé un segle ençà (de fet, els comentaris de l'historiador Josep M. Fradera en la reedició de 1994 de l'obra d'Àngel Ruiz Pablo *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona* de 1919 són en bona mesura vàlids per als discursos institucionals actuals).

En un moment de crisi econòmica, la Cambra de Comerç ha proclamat el dinamisme i la unitat de les elits industrials i comercials catalanes en el capitalisme d'ahir i, per extensió, d'avui. En un moment d'auge del catalanisme polític, aquesta institució ha reclamat el seu paper genealògic —previ o independent a l'Estat espanyol— en el procés de desplegament comercial, modernització tècnica i desenvolupament industrial a Catalunya des del segle XIII i, molt especialment, des del segle XVIII. En aquest sentit, si partíssim d'aquella equació firmada per Jordi Pujol «Catalunya = Jaume I + Industrialització» (tal i com ens l'ha recordada Ricard Vinyes), la Cambra de Comerç

esdevindria pilar fonamental del tret diferencial nacional. La introducció de l'obra, «La Junta de Comerç (1758-1847), impulsora del redreçament de Catalunya», deixa clar aquest esperit. Iniciant la seva narració en la creació dels cossos mercantils medievals al Principat de Catalunya, Maria Pont Estradera i Xavier Cortés Torres —ambdós historiadors de la Cambra— conclouen la continuïtat estrictament lineal de la Junta en la Cambra amb aquests mots: «Aquest dia amb el qual somiava Lluís Riera [en el qual revisquessin al Palau de la Llotja les institucions que hi van néixer, engendrades per l'exigència de la ciutat mercantil i que van assolir honor i respecte universals, distribuint mercès i derramant cultura] va arribar de la mà de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona» (p. 29).

La linealitat, doncs, no sols es manifesta en l'anàlisi diacrònica, sinó també sincrònica. No cal mencionar —si coneixem la profusa literatura existent en història social i política, i usem el recurs historiogràfic d'el·lipsi— que el respecte, la mercè i la cultura no havien d'adjudicar-se equitativament entre tots els sectors socials i ètnics, i que les visions de progrés de tots els homes i totes les dones no convergien. A tall d'exemple, el 1833 va ser l'any en què es va crear la Càtedra de Maquinària de la Junta de Comerç, càtedra impulsora de la introducció de nova maquinària i als cursos de la qual un dels germans Bonaplata assistiria d'alumne. Aquell mateix 1833, el foc de les calderes de la fàbrica d'aquesta nissaga movia una de les primeres màquines de vapor a Catalunya. Dos anys més tard, aquella icona de la industrialització era cremada per uns altres catalans en la primera onada de Bullangues que es van traduir també en atacs *luddites* i antimaquinistes de defensa professional. Ordinàriament, el fum de la riquesa industrial i, extraordinàriament, el fum dels incendis del descontentament obrer van formar conjuntament el paisatge urbà del segle XIX i les primeres dècades del segle XX.

Deixant de banda observacions d'aquest estil i vindicacions d'intradisciplinarietat en la història (pas previ o paral·lel a la interdisciplinarietat), al llarg de *Fàbrica, taller i laboratori* es complexitza el significat històric de la Junta de Comerç i la seva agència en la ciència, la tècnica, l'economia, la política i la societat contemporànies i posteriors. Especialment és d'interès la succinta revisió historiogràfica dels treballs clàssics sobre la Junta (Ruiz Pablo, Carrera Pujal, Iglésies i Monés) i de les reflexions de Vicens Vives i Fontana, que Guillermo Lusa i Antoni Roca fan en el penúltim capítol del llibre a manera d'epíleg, a manca d'un apartat específic de conclusions.

El gruix de l'obra, coordinada per Francesc X. Barca-Salom, Pasqual Bernat, Maria Pont i Estradera i Carles Puig-Pla, el componen onze documentats i exhaustius estudis monogràfics sobre les escoles al si de la Junta de Comerç (de les quals tan sols podem fer-ne una enumeració). D'una banda, es recull l'anterior labor investigadora realitzada per historiadors de la ciència i de la tècnica, en forma de tesis doctorals, treballs de recerca, monografies i articles; en són exemples els capítols signats per Francesc Barca-Salom sobre l'Escola de Matemàtiques i l'Escola de Nàutica (conjuntament amb Carles Puig-Pla), per Pasqual

Bernat sobre l'Escola d'Agronomia, per Agustí Nieto-Galan sobre l'Escola de Química, i per Carles Puig-Pla sobre l'Escola de Física Experimental i l'Escola de Mecànica (conjuntament amb Jesús Sánchez Miñana). Al llarg dels darrers anys, l'educació tècnica ha estat un camp central en la història de la tècnica, i, en particular, les escoles de la Junta de Comerç han tingut una rellevància historiogràfica notable. D'altra banda, l'obra conté estudis específics d'aquelles escoles de les quals mancava una monografia acurada: són els capítols de les autors Emma Sallent del Colombo sobre les Càtedres de Francès, Anglès i Italià, de M. Rosa Massa Esteve sobre l'Escola de Taquigrafia, i de Maria Pont Estradera i Francesc X. Barca sobre l'Escola de Comerç. L'obra té l'al·licient d'haver compilat treballs d'altres branques disciplinàries, com els estudis de la historiadora de l'art Pilar Vélez sobre l'Escola de Disseny, de l'historiador de les doctrines econòmiques Jordi Pascual Escutia sobre les Escoles d'Economia Política i Dret Mercantil, i de l'historiador del llenguatge de signes Antonio Gascón Ricao sobre l'Escola de Sordmuts. Alhora, l'estudi particular de cadascuna de les escoles de la Junta de Comerç el complementen tres capítols de caràcter més transversal: Àngel Calvo Calvo explica el rol de la Junta com a institució transferidora de tecnologia i de discursos de treball i gènere; Bernat, Nieto i Puig, com a òrgan popularitzador d'idees científiques i d'ideologies maquinistes a través de les *Memorias de Agricultura y Artes* (1814-1821), i Guillermo Lusa Monforte i Antoni Roca Rosell, com a centre «moderadament» predecessor de les facultats de la Universitat de Barcelona i de les escoles d'enginyeria, nàutica i mercantil dins de l'Escola Industrial Barcelonesa. Finalment, l'arxiviera de la Biblioteca de Catalunya Reis Fontanals en ofereix una ressenya del passat i el present de la biblioteca i de l'arxiu de la Junta de Comerç (el més consultat de l'Arxiu de la BC), base documental primera del contingut del llibre.

Des de la publicació de *L'obra educativa de la Junta de Comerç (1769-1851)* de Jordi Monés Pujol-Busquets el 1987 han passat dues dècades i escaig: un període fonamental en el desenvolupament i la institucionalització de la història de la ciència, la tècnica i la medicina a Catalunya; per exemple, a través de la mateixa SCHCT (IEC, 1991), el Centre de Recerca per a la Història de la Tècnica (UPC, 1996) i el Centre d'Estudis d'Història de les Ciències (UAB, 1995). Ara, el nou treball sobre la Junta de Comerç *Fàbrica, taller i laboratori* palesa l'estat de maduresa intel·lectual, rigor acadèmic i nivell científic que la disciplina ha assolit a casa nostra fruit d'aquest procés. Lamentablement, maduresa, rigor i nivell no sempre són correspostos per una consolidació professional i un reconeixement social a l'alçada (sobretot quan es tracta de ciències socials), i és aleshores àrdua la tasca d'assolir una completa autonomia disciplinària i independència financera (sobretot quan es tracta d'història institucional). En el cas de la història de la tècnica —particularment, dels grans *networks* tecnològics i de les grans corporacions energètiques—, en trobem casos semblants molt recents aquí i arreu. Esperem, però, que en l'avenir puguem negociar la nostra ciència (que tant estudia les negociacions en la construcció de la contingent veritat científica) en una posició més sobirana. L'exemple darrer de John Krige *et al.* —que, malgrat les pressions corporati-

ves, veuran publicat el seu llibre sobre les relacions internacionals de la NASA— és encoratjador.

Per finalitzar, he d'agrar l'extensa però meticulosa tasca de l'equip coordinador així com dels autors i autores de *Fàbrica, taller i laboratori*. Aquest agraïment no és retòric. En efecte, durant la redacció del meu treball doctoral (2012), la consulta d'aquest text va ser-me d'una gran utilitat; en especial, quan cercava les connexions disciplinàries entre economia i enginyeria i intentava aproximar-me al passat de les ciències econòmiques des de la història de la ciència i la tecnologia. Cal esmentar que l'obra conté un precís índex onomàstic, imprescindible per a consultes puntuals.

Jaume Valentines Álvarez
Centre de Recerca per a la Història de la Tècnica
Universitat Politècnica de Catalunya.
e-mail: jaume.valentines@upc.edu